

Ludvík Souček – Stejně mám tyhle šutráky nejradši

Při pohledu z větší vzdálenosti byla planeta úchvatně a jaksi ofenzivně krásná. Povrch se zaoblil a vyrovnal. Zdálo se, že tančí vesmírem jako poněkud barevně proměnlivá smaragdová nebo akvamarínová (nebo jaká vlastně) kulička. Ocitl-li se však pozorovatel blíže, změnil se pocit jeho naturelu – v každém případě utrpělo krásno trhliny v doslovném i přeneseném smyslu slova; objevily se vrásky a vrásky, hluboké propasti a šíleně zmatené propletence strmých hřbetů, neopracovaných jednotící, ukáznějící a harmonizující činností vody, která už na povrchu planety dávno neexistovala. Také barvy pozbyly zářivost, zakalily se, ze šperku se stala bižuterie, z drahokamu nejvyš polodrahokam. A docela zblízka, na dosah zraku i hmatu, byla planeta vysloveně ohyzdná, jakoby vytvarovaná z nejlevnějšího lahového skla nebo spíše dodatečně halabala slitá ze střepů pivních flašek, takže její povrch byl t'upkovaný a brdečkovatý a rozbrázděný jako kůže ropuchy a při neopatrném doteku by zraňoval. Převládala zelená barva – v některých oblastech nebo v osamocených ostrůvcích se do ní mísila špinavě žlutá, ještě špinavější hnědá a nejčastěji černá, což potom připomínalo kůži ropuchy postižené trapnou a nechutnou vyrážkou, spojenou s hnisáním a odumrtí tkáně. Paprsky, kterými pomalu rotující planetu mateřská hvězda zalévala štědře a takřka v celém rozsahu spektra, zahřívaly flaškovinu na přivrácené straně téměř k bodu tání, i když ne docela. Na noční, odvrácené straně ji chlad kosmu, nepocit'ujícího zřejmě za tuto planetu ani nejmenší odpovědnost, mrazil k blízkosti páně Kelvinovy nuly. Výsledkem byly trhliny a zlomy, vznikající náhle a se spektakulárními efekty zvukovými, široko daleko přenášenými hustou dusíkovou a čpavkovou atmosférou jako salvy nejtěžších kanónů, i optickými, když byly zelenavé střepy vymrštěny dost vysoko, aby je osvětlily paprsky nedávno zapadlé nebo právě vycházející hvězdy. Na terminátoru, rozhraní světla a stínu, tím ovšem vznikaly uragány, tajfuny, cyklóny, tornáda (můžete si vybrat), zdvíhající celé bloky kalného skla a vrhající je s dalšími kravály tříštění, bouchání, zvonění a zmaru proti štítům špinavě rosničkovitých hor a do propastí.

Planeta, ač je to s podivem, mívala své jméno. A květiny a cosi na způsob zvířat a posléze i cosi na způsob lidí, jsme-li ochotni nazvat člověkem bytost, libovolného tvaru, jestliže vyrábí a používá nástroje od pěstního klínu k termionukleárním elektrárnám, miluje, nenávidí, směje se, pracuje a tu a tam myslí. Této definici svrchovaní reprezentanti života planety vcelku odpovídali. To oni pojmenovali svůj svět a všechno na něm. Jen pro zelenou sklovinu neměli a nehledali jméno. Říkali jí – ve své řeči ovšem – TO. Každý rázem věděl, oč jde. TO bylo jen jedno, tak zlé a odporné, že si žádné jiné jméno nezasloužilo. Bezejmenné, plíživé, zabijácké TO, které kdovíjak dlouho čekalo a skrývalo se, než vylezlo proudy, podobným splazům ledovců, z hor, tehdy ještě zasněženým, s potoky a s bystřinami a s čímisi na způsob kamzíků a lyžařů. TO se začalo probíjet krok za krokem do údolí, pohlcovat a přeměňovat všechno v dosahu ke svému hnusnému flaškovitému obrazu, a především neúkojně a tvrdohlavě žít svým vlastním, nesmírně pomalým, nekonečně cizím a všemu vývoji nepřátelským životem (...). Byl to degradovaný život atomů a urážlivě jednoduchých anorganických sloučenin, převážně kysličníků (které si posléze přisvojily všechny dýchatelné složky atmosféry), okořeněných vzácnými kovy, cílený k jediné metě: růst, bobtnat a šířit se, získávat potřebné prvky a proměňovat je v sebe sama se stejnou lhostejností a ve stejně líném rytmu, šlo-li o krtinu nebo housle, o milostný dopis nebo kámen. (...) Boj proti TOMU byl marný, ačkoliv obyvatelé planety postupně vyzkoušeli všechno od pěstního klínu k termojaderné energii. TO se flegmaticky nechalo pálit, žíhat, měnit v plyny, drtit, topit v moři, nakládat do raket a vypouštět nazdařbůh do vesmíru (tehdy už TOHO ovšem bylo příliš mnoho, než aby mohlo být alespoň teoreticky odstraněno), zalévat do ocelových a betonových rakví, které záhy rozežralo a proměnilo v sebe samo. A žilo. Protože nic než skutečný život nedokáže být tak stupidně vytrvalé, nezničitelné a neporazitelné. Ponechávalo květinám i sobě zcela cizím a nepodobným bytostem na způsob zvířat a lidí dost a dost času k čemukoliv, k pokání, pokusům o záchranu i k rezignaci a k zoufalství. Nespěchalo. Nepočítalo oběhy planety. Ty se kmitaly nad zdánlivě stále stejnou bradavičnatou plochou zelených splazů, tekoucích z hor a požírající první města,

jak záblesky okének zrychleného filmu. Spojovalo prostě v primitivním a stále se opakujícím schématu atomy kyslíku s křemíkem, hliníkem, železem, hořčíkem. Nic víc, nic míň.

Tvorové, které jsme zjednodušeně, ale srozumitelně nazvali lidmi planety, ustupovali krok za krokem a jejich statečný zápas by naplnil vesmír hrdostí, kdyby ovšem byl vesmír něčím víc než tmou a chladem a relativistickými rovnicemi, neschopnými emocí. (...) Posléze už jen hloubili příkopy. Zpočátku trvalo vždy mnoho a mnoho oběhů planety kolem hvězdy, než je TO vyplnilo a překročilo. Postupně se však šíření TOHO zrychlovalo podle prosté úrokové sazby. Čím více TOHO bylo, tím větší byly denní, roční a staleté přírůstky. A kyslík z ovzduší ubýval. Dýchací systém obyvatel s tímto poklesem dlouho držel krok, posléze však přece jen začal zaostávat. Bylo načase umírající planetu opustit.

(...)

Docent Kubík, CSc., vědecký pracovník Národního muzea vůbec a jeho proslulých (kromě velryběte ovšem) mineralogických sbírek zvláště, se lehce znepokojil, když zahlédl skulinou pod dveřmi výstavní místnosti pronikat světlo. V historii sbírek se již jednou nebo dvakrát jacísi bloudí pokusili po zavírací hodině ukrást mosazné plíšky a drůzičky, zdařile napodobující přírodní zlato, vrostlé do hornin, považující Muzeum za cosi na způsob Klondiku. Opatrně pootevřel mohutné dveře (spíš vrata) a nahlédl dovnitř. Nikde nikdo, ale v zadní, poboční místnostmi se sbírkami meteoritů a tektitů se rovněž svítilo. Připlížil se po špičkách, vstrčil hlavu do meteoritárny a pravil hlubokým hlasem: „Baf!“

„Ježíšmarjá, todle mi nedělejte, dyk de vo zdraví,“ zahořekoval pan Třešňák, hlídač sbírky a muž pro všechno, chytiv se poněkud teatrálním gestem operních div za srdce. „Stejně dneska člověk neslyší než o těch infarktech...“

„Do infarktu máte daleko, strejdo,“ ujistil ho Kubík. „Jste zdravý jako dub, až to jednoho uráží. Co tady tak pozdě děláte?“

„Ale dohromady nic,“ řekl pan Třešňák a ukázal kombinačky v jedné a klubko květinářského drátu v druhé ruce. „Zase rupnul drát na dvou šutrácčích. Já nevím, z čeho to dneska dělaj. Je to fest jako makarón. Vařenej,“ dodal, aby bylo jasno.

Docent Kubík přihlížel, jak pan Třešňák obratnými pohyby opět přidrátovat dva vltavíny na podložní destičky.

„Pěkný, co?“ řekl, aby řeč nestála.

„Moc, moc pěkný!“ rozzářil se pan Třešňák. „To byste koukal, co ženských je dennodenně loudí. Prej je to strašná móda. Vážně je?“

„To se mě moc ptáte, strejdo. Já nejsem mondéna. Ale jestli je to fakt pravda, tak jsou ženský husy až na půdu. Ty vltavíny přece vypadají jako střepy z flašek od piva, nemyslíte?“

„To jo, to jo,“ přisvědčoval pan Třešňák, „ale zato jsou náramně vzácný!“

„Houby vzácný,“ řekl docent Kubík nezdvořile. „Bejvávalo. Dřív jsme si mysleli, že můžeme tektity – abyste rozuměl, to jsou všechna tahle sklíčka, vltavíny a australity a bediazity a indočinity a tak dále – počítat leda tak na kila. No a vidíte, poslední odhad je poctivých dvě stě tisíc tun a kdo ví, jestli ne víc. Stovky a stovky vlaků, plných zelených a šedých a černých sklíček. Tak jakápak vzácnost. Pchá!“

„A že jsem tak smělej,“ využil příležitosti pan Třešňák, „kde se ty vltavíny a ostatní ten... tin... tentononcy vzaly? Voni opravdu vypadají jako z flašek, jenomže jsou takový bradavičkovitý...“

„To tedy dnes nevíme,“ odvětil docent Kubík, potěšen, že může osvětově zapracovat, byť i jen na panu Třešňákovi. „Napřed si leckdo myslel, že je to opravdu jen staré sklo. Ale není. Betonově ne. Pak se pro změnu myslelo na ztuhlou sopečnou lávu, zase samá voda, to se ví, na meteority, na plivance z měsíčních sopek a na všelicos jiného. Dneska se většinou píše, že vltavíny a všechny ostatní tentononcy, jak jste se ráčil vyjádřit, vznikají při dopadu velkých meteoritů na matičku Zemi. Udělá to bác, rozžhaví se to, ochladí se to a jsou z toho tektity. No a potom...“ docent Kubík se pousmál.

„No a potom...“ napověděl pan Třešňák, chtivý poučení.

„Nic, to je jenom taková legrace. Pár bláznů si myslí, že jsou tektity něco extra, něco bůhví odkud. Nebo že je tady nadělaly kosmické lodě marťanů a dalších pumprlíků s anténkami, když

plivaly z trysek oheň. Lidi prostě musejí furt fantazírovat, víte? Já bych ostatně mohl z fleku taky. Představte si, že jsem onehdá jen náhodou převážil zatím nejtěžší český vltavín, ten, co ho před pár lety našli u Srpí. Všude se píše, že má necelých sto jedenáct gramů. A víte, kolik jsem navážil?“

„Dám se podat,“ pokořil se pan Třešňák.

„Na fous sto čtrnáct! A taky nikde neříkám, že vltavíny rostou jako ředkvičky. Haha.“

„Haha,“ přidal se povinně pan Třešňák. „To by taky tím růstem vlastně mohly trhat ty naše makarónový drátky, že jo?“

„Určitě. Tak vidíte, na jaký pitomosti lidi přijdou, když chtějí. No, musím už běžet domů, pane Třešňák. Manželka čeká s večerí.“

„Tak to se tedy radši seberte a utíkejte,“ doporučil zkušený pan Třešňák. Než zavřel vitrínu, naposledy pohládl zelený povrch placatého exempláře vltavínu, ťupkovaný, brdečkovaný a rozbrázděný jako kůže ropuchy, a spíše pro sebe zamilovaně dodal: „A stejně mám tyhle šutráky nejraději...“

ofenzívně – útočně; akvamarín, smaragd – drahokamy; naturel – povaha; spektrum – škála, stupnice; Kelvinova stupnice – typ měření tepla, používaný zejména v americkém prostředí ($0\text{ K} = -273,15\text{ }^{\circ}\text{C}$); spektakulární - okázalý, budící pozornost; degradované – na nejnižší úrovni, zbavené funkce, účinku, smyslu apod.; anorganické sloučeniny – související s neživou přírodou (opak organického, ze kterého se skládá živá příroda); flegmaticky – lhostejně; rezignace – vzdání se, trpná odevzdanost; primitivní – jednoduchý; atom – nejmenší a základní část prvku; relativistický – zabývající se velkými rychlostmi, silami a hmotami, nebo zákony pohybu těles; mineralogická sbírka - sbírka nerostů; drúza – nepravidelně srostlá skupina krystalů; Klondike – území na Aljašce, kde se těžilo zlato; tektit – sklovité kameny, zřejmě meteorického původu; mondéna – dáma podle poslední módy, světácká

SOUČEK, Ludvík. *Hippokratův slib: Vědeckofantastické povídky*. 1. vyd. Praha: Československý spisovatel, 1985, Stejně mám tyhle šutráky nejradši. s. 13 - 21.

KLIMEŠ, Lumír. *Slovník cizích slov*. 3., uprav. vyd. Praha: SPN, 1986.

- 1) Co víš o vltavínech? Proč si je autor vybral jako základ povídky?
- 2) Jak vypadala domovská planeta zdáli, z bližší vzdálenosti a zblízka?
- 3) Jakou měla barvu? Jakému materiálu se podobala?
- 4) Byla na planetě voda?
- 5) Co střídání teplot způsobovalo?
- 6) Co bylo TO? Jak se chovalo?
- 7) Žili na planetě lidé?
- 8) Jak bojovali proti TOMU? Dařilo se jim?
- 9) Přežili to?
- 10) Kde a kdy se s TÍM opět setkáváme?
- 11) Jak se projevuje?
- 12) Proč má hlídač kameny rád?
- 13) Jaké je celkové vyznění povídky?
- 14) Co je hlavním námětem této sci-fi povídky?
- 15) Text obsahuje mnoho odborných pojmenování. Jak se nazývají cizím slovem?
- 16) Ve které odborné publikaci význam cizích slov dohledáš?
- 17) Proč hlídač mluví nespisovně?

Řešení:

- 1) Vltavíny – viz příloha. Mají tajemný, nejasný původ.
- 2) Zdáli byla krásná jako drahokam, z bližší vzdálenosti se změnila na bižuterii (polodrahokam) a zblízka byla ošklivá - vypadala jako ropucha s hnisavou vyrážkou.
- 3) Měla zelenou barvu, jako kdyby byla z pивní lahoviny, povrch nebyl hladký, ale „řupkatý a brdečkovatý“.
- 4) Už ne.
- 5) Praskání skloviny, výbuchy, tajfuny skla, to lítalo všude s obrovským hlukem, tříštilo se...
- 6) TO bylo nebezpečí, zpočátku nenápadné, pak životu nebezpečné – požíralo všechno, k čemu se přiblížilo, vše přeměnilo na svou podstatu a ještě spotřebovávalo kyslík.
- 7) „Cosi na způsob lidí – bytosti (libovolného tvaru) - vyráběli a používali nástroje, milovali, nenáviděli, smáli se, pracovali a tu a tam mysleli“.
- 8) Boj proti TOMU byl marný, obyvatelé planety postupně vyzkoušeli všechno – různé nástroje i technologie – TO pálili, žíhali, měnili v plyny, drtili, topili v moři, vypouštěli do vesmíru, zalévali do ocelových a betonových rakví. Pak už jen hloubili příkopy, aby TO zdržovali.
- 9) Udusili by se, museli planetu opustit.
- 10) V Národním muzeu, v mineralogických sbírkách.
- 11) Zvětšuje objem – trhá drátky, kterými je připoutáno k destičkám, a zvětšuje hmotnost. Objevuje se na mnoha dalších nalezištích – přestává být vzácné.
- 12) Protože se mu líbí a netuší, že jsou nebezpečné.
- 13) Kdyby to byla pravda, bylo by to depresivní, tragické. Takhle to působí velmi vzrušeně.
- 14) Nebezpečí z vesmíru.
- 15) Termíny.
- 16) Ve Slovníku cizích slov, v jakémkoliv výkladovém technickém slovníku.
- 17) Jeho jazyk odráží stav jeho vzdělání, inteligence a postavení – jazyk charakterizuje postavu.

Vltavíny: záhadné slzy nebe

Průsvitně zelené minerály pojmenované po řece Vltavě jsou vedle českých granátů symbolickými drahokamy naší země. Jejich vznik je spojený s tajemstvím: jde o horniny roztavené dopadem asteroidu, o úlomky z Měsíce, nebo dokonce o stopy návštěv mimozemšťanů či dávných jaderných explozí?

Existují dvě hlavní oblasti nálezů vltavínů - první se nachází v jižních Čechách (mezi Pískem, Prachaticemi, Kaplicí a Jindřichovým Hradcem), druhá menší je na Moravě (mezi Moravskými Budějovicemi, Třebíčí a Moravským Krumlovem). Tamní kameny by se správně měly označovat jako moravity, v praxi se ale tento název téměř nepoužívá. Dodnes se však nepodařilo vysvětlit, proč mají moravské kameny odlišné složení i zbarvení, přestože měly vzniknout společně s těmi českými (zatímco kameny z Čech mají zelenavou barvu, ty moravské jsou zbarvené dohněda).

Vltavíny byly nalezeny i na jiných místech, zejména v okolí Drážd'an, v Českém středohoří u Podsedic a Dlažkovic, na plážích Jesenické přehrady v západních Čechách, v okolí Radessenu v Rakousku.

Už ve starší době kamenné lidé z vltavínů vyráběli nástroje. Dodnes lidé věří, že kámen propouštějící magické světlo připomínající svět pod vodní hladinou má jakousi mystickou sílu. Právě proto údajně nosil jeden vltavín stále v kapse Winston Churchill a papež Jan Pavel II. z nich měl dokonce celý růženec.

Nechybí ani názor, podle kterého měl vltavín něco do činění i se svatým grálem. Legenda tvrdí, že grál byla nádoba, z níž pil Ježíš a apoštolové při poslední večeři před ukřižováním a do níž byly po vykonání rozsudku zachyceny jeho slzy a krev, čímž získala magickou moc. Ve skutečnosti se však příběh grálu objevuje až ve středověkých legendách spjatých s dobrodružstvími krále Artuše. Stará artušovská literatura také naznačuje, že grál byl průsvitný,

měl zelenavou barvu podobnou smaragdu, smaragd to však nebyl, a pocházel z nebe. Zjevně to tedy nebyl ani meteorit. Existuje jediný „nebeský“ nerost tohoto zbarvení: vltavín. Hypotézu podporuje i skutečnost, že artušovské legendy jsou zřetelně keltského původu - a právě v Čechách bývalo kdysi centrum keltské moci.

Z mineralogického hlediska je vltavín tvořen převážně oxidem křemičitým (což je lidově řečeno obyčejný křemen) a asi deseti procenty kysličníku hlinitého. Další desí procent pak připadá na další příměsi. Charakteristické jsou drobné dutiny a bublinky, které představují první záhadu: tlak plynu v nich je mnohem nižší než na povrchu Země. Poprvé narážíme na stopu mimozemského původu vltavínů. Důležité je ale i to, co ve vltavínech není: téměř tu chybí voda. Naproti tomu sopečná skla, která jsou tektitům v mnoha ohledech nápadně podobná (například obsidián), jí obsahují stokrát víc. Podobnost je tedy čistě náhodná: vltavíny nemají se sopkami nic společného.

Podle všeobecně uznávané teorie se zrodily při dopadu asteroidu, který před více než 14 miliony let vyhloubil kráter Ries ležící mezi Norimberkem, Mnichovem a Stuttgartem. Protože kosmický vetřelec přiletěl pod ostrým úhlem od jihozápadu, byla hornina roztavená explozí a obrovskou silou vržena severovýchodním směrem do horních vrstev atmosféry a rozptýlena do podoby kapek nejrůznějších velikostí. Za letu dlouhého stovky kilometrů pak chladla a tuhla - právě proto je tlak plynů v dutinkách vltavínů tak nízký - a nakonec se proměnila v déšť zelenavého skla. Ale ani dopadem na zemský povrch příběh neskončil. Sklovitý minerál byl odplavován na druhotná naleziště a leptán půdními roztoky, až se na jeho povrchu objevila typická skulptace, tedy kresba připomínající daktyloskopické rýhy na lidských prstech. Složení vltavínů však nijak nekoresponduje s horninami v oblasti kráteru Ries.

NOVÁK, Jan A. Vltavíny: záhadné slzy nebes. *Hospodářské noviny: HN.IHNED.CZ* [online]. 2010, 7. 5. 2010 [cit. 2012-10-19]. Dostupné z: <http://hn.ihned.cz/c1-43165680-vltaviny-zahadne-slzy-nebe>